Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019 SPECIAL ISSUE- 88

RECENT TRENDS IN BANKING SECTOR

Guest Editor :
Dr. Dilip Dhondge
Principal,
K.A.A.N.M. Sonawane College,
Satana Tal. Baglan, Dist. Nashik (MS) India.

Executive Editor :
Prof. K.R. Padvi
Prof. R.T. Tuplondhe
Prof. P.K. Gawali

Chief Editor :
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

This Journal is Indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

RESEARCH JOURNEY

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 88 : Recent Trends in Banking Sector
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Evolution and Importance of Social Banking in India	Dr. G. D. Kharat	05
2	Recent Trends in Banking	Prof. Vinayak Ramchandra Wasaikar	10
3	NPAS of Public–Cause and Remedies	Dr. Sabale N.S.	14
4	Pradhan Mantri Mudra Yojana	Dr. D. N. Kare	19
5	Challenges and Problems of Banking Sector in India	Dr. Manisha K. Aher	23
6	Mobile Banking	Prof. R. M. Ambekar,	26
7	A Study of Recent Trends in Banking Sector	Prof. A. L. Gaikwad	28
8	Modern Banking Services	Prof. B. C. Patil,	32
9	Information Technology in Banking Syste	Prof. Samadhan P. Suryawanshi	34
10	Challenges Before M-Banking in India	Kardak Santosh Eknath	37
11	EMV Chip Card : A Backbone of Banking Security	Prof. P.L.Gaikwad	41
12	Demonetization & Its Impact on Banking Sector	Dr. Jaywant Bhadane	44
13	E-Banking Security in India	Prof. Dr. Kshirsagar H. M.	47
14	नंदुरबार जिल्ह्यातील कृषी क्षेत्राच्या विकासात बॅकांची भूमिका	दिपक गावित व डॉ. डी.आर.जगताप	49
15	मोबाईल बॅकिंग-आधुनिक काळाची गरज	डॉ.सुनील उगले	55
16	बॅक व्यवसायातील नव्या तंत्रज्ञानाची आर्थिक विकासातील भूमिका	डॉ.एस.के.मगरे	59
17	कृषी क्षेत्रांत बॅकिंगची भूमिका	प्रा. सुनील कर्डक	63
18	भारतातील बॅकिंग क्षेत्रातील वाढत्या एनपीए ची कारणे व उपाय : एक अभ्यास	प्रा.एम.व्ही.हिरे	67
19	ई- बॅकिंग आणि सुरक्षितता	प्रा.आर. जे .इंगोले	71
20	वेल – आऊट वेल- इन	प्रा.उदय टेके	74
21	बॅकांच्या एकत्रीकरणाबाबत भारत सरकारचे धोरण	प्रा.आर.टी.तुपलोंढे	78
22	भारतीय बॅक व्यवसायात झालेले बदल	डॉ.रमेश देसाई	81
23	आधुनिक बॅकव्यवसायातील ई- बॅकिंगसेवा	प्रा.प्रकाश गवळी	85
24	भारतीय बॅकव्यवसायातील नवीन तंत्रज्ञान	प्रा.कृष्णा पाडवी	88
25	भारतीय बॅकिंग क्षेत्रातील अलीकडील प्रवृत्ती	डॉ.डी.ए.सोनवणे	97

या अंकाचे सर्व अधिकार प्रकाशकांनी राखून ठेवले आहेत. प्रकाशक, संपादक यांच्या लेखी पूर्वपरवानगी शिवाय यातील लेखांचे पूनर्प्रकाशन करता येणार नाही. या विशेषांकातील लेखांतून/संशोधन निबंधातून व्यक्त झालेली मते ही त्या संबधित लेखाच्या लेखकांची वैयक्तिक मते आहेत, त्याच्याशी संपादक, प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. लेखांच्या मूळ स्वामित्व हक्काविषयीची (कॉपी राईट्स संदर्भातील) सर्वस्वी जबाबदारी संबंधित लेखकांची आहे.

'बेल - आऊट''बेल - इन'

प्रा.उदय खंडू टेके
एम.कॉम.सेट,नेट
सहाय्यक प्राध्यापक
वाणिज्य विभाग
म.स.गा.महाविद्यालय मालेगाव कॅम्प

सामान्यत:

औद्योगिक क्षेत्रात(गैर आर्थिक क्षेत्र) थकबाकीचे प्रमाण भरमसाट वाढले तर त्याचा परिणाम त्या उद्योगाच्या नफ्यावर तर होतोच, त्याचबरोबर भांडवल, गंगाजळी संपून उद्योग पुढे चालू ठेवणे कठीण होऊन बसते. अशा स्थितीतून बाहेर पडण्यासाठी त्या उद्योगापुढे नव्याने निधी उभारणे, देणेकऱ्याची देणी कमी करणे, प्रलंबित ठेवणे वा अगदीच वेळ आली तर देण्याचे नाकारून दिवाळे काढणे हे मार्ग असतात. अशा प्रकारे गैर आर्थिक क्षेत्रातील उद्योग डबघाईला आला तर त्याचा परिणाम मर्यादित घटकांवर होतो, पण आर्थिक क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या बँका, विमा कंपन्या, रोखे बाजार कंपन्या, निवृत्तिवेतन कंपन्या आदींमध्ये लाखो लोकांनी पैसा गुंतवलेला असतो. अशा संस्था आर्थिक अडचणीत आल्या तर संपूर्ण अर्थव्यवस्थाच कोलमडू शकते त्यामुळे अर्थव्यवस्था सुरळीत चालण्यासाठी आर्थिक क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या संस्था सुरळीतपणे चालणे अत्यावश्यक आहे. वित्तीय स्थैर्य बोर्डाच्या ऑगस्ट २०१६ मध्ये प्रसिद्ध झालेल्या अहवालानुसार ***भारतीय लोकांच्या एकूण गुंतवणुकीच्या ६३% गुंतवणूक बँकांमध्ये असते. त्यातही बँकांमधील एकूण गुंतवणुकीच्या ६३% गुंतवणूक सरकारी मालकीच्या बँकांमध्ये, तर १८% गुंतवणूक खासगी बँकांमध्ये होती. बँकातील ठेवीपैकी मुदत ठेवीमधील सरासरी शिल्लक रु.२.५४ लाख तर बचत खात्यामधील सरासरी शिल्लक ५८३१६ इतकी आहे.***याचे कारण म्हणजे बँका या पैसा ठेवण्यासाठी सुरक्षित, विश्वसनीय असून त्यांच्याशी व्यवहार करणे सामान्य व्यक्तीला सोयीचे पडते. परंतु जर या बँका दिवाळखोरीच्या वाटेने प्रवास करू लागल्या व आपल्या ठेवीचा कालावधी, स्वरूप, परताव्याचा दर आपल्या मर्जीने बदलू लागल्या तर? अशी काहीशी काळजी आपल्याकडील ठेवीदारांच्या मनात अलीकडे घर करायला लागल्याचे दिसून येते. त्याला एकच कारण म्हणजे बँकांची वाढत जाणारी थकबाकी हे आहे.बँकांना या आर्थिक संकटातून काढण्यासाठी **बेल आउट** व **बेल इन** या दोन उपाय योजना सरकार अवलंबते.त्यापैकी बेल इन ही प्रस्तावित उपाययोजना आहे.

बेल आउट:

गेली काही वर्षे भारतातील बँकींग व्यवसाय एका अभूतपूर्व आर्थिक संकटामध्ये सापडला आहे. प्रमाणाबाहेर वाढलेल्या 'नॉन परफार्मिंग ॲसेट (एन.पी.ए.) हे बँकांच्या संकटाचे मुख्य/एकमेव कारण आहे. सर्व साधारणपणे एन.पी.ए. म्हणजे बुडालेली किंवा ज्यांना वसुली करणे अशक्यप्राय आहे अशी (बँकांनी दिलेली) कर्जे होय.बहुतांश अशी कर्जे ही शेतकरी व उद्योजकांना दिलेली असतात व त्यांच्याकडून ती वेळेत परत येत नाहीत अथवा परत येण्याची शक्यता अत्यंत कमी असते. वसुलीअभावी बँका नुकसानीत जातात तसेच नवीन कर्जवितरण करण्यावर मर्यादा येतात. हे संकट प्रामुख्याने सरकारी बँकांना भेडसावते. भारतातील सरकारी बँकांची ३१/०३/२०१५ अखेर अनुत्पादक मालमत्ता रु.२७८४६६ कोटी इतकी होती (५.४३%)हे प्रमाण जून २०१७ अखेर वाढून ७३३१३७ कोटी इतके झाले आहे(१३.६९%).एकूण अनुत्पादक कर्जात २२% वाटा भारतीय स्टेट बँकेचा आहे. स्टेट बँक, पंजाब नॅशनल, बँक ऑफ इंडिया, आयडीबीआय व बँक ऑफ बडोदा या बँकांची एकत्रित थकबाकी ४७.४% आहे. अनुत्पादक कर्जाच्या यादीतील पहिल्या १२ बँकांपैकी ११ बँका सार्वजनिक क्षेत्रातील असून त्यांचा त्यातील वाटा ८८% आहे. या आकडेवारीवरून सरकारी बँकांचे आरोग्य

कुठल्या थराला पोहोचले आहे त्याची कल्पना येते. एकूणच अर्थव्यवस्था सुरळीतपणे चालण्यासाठी तसेच लाखो ठेवीदारांचे आर्थिक हितसंबंध सुरक्षित राखण्यासाठी अशा आजारी बँकांना त्यांच्यावरील आर्थिक अरिष्टातून सोडविणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे.अशा वेळी सरकारने सरकारी बँकांना भरघोस आर्थिक मदत देऊन, त्यांना भांडवल पुरवावे आणि आर्थिक संकटातून बाहेर काढावे अशी मागणी होते. सरकार हा विचार मान्य करते व त्याप्रमाणे सरकारी बँकांना आर्थिक संकटातून बाहेर काढण्यासाठी सरकार योजना तयार करते त्यालाच ***बेल आऊट*** असे म्हणतात. कारण बँका सर्वार्थाने आर्थिकदृष्ट्या सक्षम झाल्या नाहीत तर देशाच्या आर्थिक विकासासाठी भांडवल/पैसा मिळणार नाही. पुढील दोन वर्षात बँकांना या संकटातून बाहेर काढण्यासाठी भारत सरकारने दोन लाख अकरा हजार कोटी रु. इतका भांडवल पुरवठा करण्याची योजना ऑक्टोबर २०१७ मध्ये तयार केली आहे.

दोन लाख अकरा हजार कोटी रु.पैकी साधारण अठ्ठावन्न हजार कोटी बँका बाजारातून कर्ज घेऊन प्राप्त करतील. अठरा हजार कोटीची उपलब्धता सरकार अर्थसंकल्पीय तरतुदीद्वारे करून देईल आणि उर्वरित एक लाख पस्तीस हजार कोटीचे बाँड्स सरकार बँकांना देईल. (५८००० +१८००० +१३५०००=२११००० कोटी) अशी विभागणी आहे. सरकारच्या मते हे करणे अत्यंत आवश्यक आहे. नाहीतर बँका ठप्प होण्याची भीती आहे.दोन लाख अकरा हजार कोटीपैकी फक्त अठ्ठावन्न हजार कोटी म्हणजे साधारण 30 टक्के पैसा बँकांना बाजारातून मिळू शकेल. उरलेली रक्कम (एक लाख त्रेपन्न हजार कोटी) सरकार देईल. अशा पद्धतीने बँकांना आर्थिक संकटातून बाहेर काढण्यासाठी सरकारने अर्थपुरवठ्याची तरतूद करणे म्हणजे 'बेल आउट' होय.

थोडक्यात बेल आऊट द्वारे सरकार बाह्य माध्यमाद्वारे बँकांच्या भांडवलाची पुनर्रचना करते अथवा भांडवल उपलब्ध करून देते.बेल इन ही या उलट संकल्पना आहे. बेल इन ह्या संकल्पनेचा संबंध येऊ घातलेल्या 'फायनान्शियल रिझोल्युशन अँण्ड डिपॉझिट इन्शुरन्स बिल २०१७'मधील कलम ५२ शी आहे.

बेल इन :

अर्थव्यवस्था सुरळीतपणे चालण्यासाठी तसेच लाखो ठेवीदारांचे आर्थिक हितसंबंध सुरक्षित राखण्यासाठी आजारी बँकांना त्यांच्यावरील आर्थिक अरिष्टातून सोडविणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. किंबहुना, या कामासाठी कायमस्वरूपी यंत्रणा अस्तित्वात असणे हे प्रगत अर्थव्यवस्थेचे व्यवच्छेदक लक्षण आहे. डबघाईला आलेल्या आर्थिक क्षेत्रातील संस्थांना विविध उपायांचा अवलंब करून संजीवनी देण्यासाठी, त्यांच्या असण्यात स्वारस्य असणाऱ्या घटकांचे हितसंबंध राखण्यासाठी, अशा संस्थांच्या पडझडीपासून अर्थव्यवस्थेस वाचविण्यासाठी बहुतेक प्रगत देशांत रिझोल्यूशन यंत्रणा कायमस्वरूपी अस्तित्वात आहेत. भारतात मात्र अर्थक्षेत्रातील संस्थांसाठी म्हणून स्वतंत्र अशी यंत्रणा अद्याप अस्तित्वात नाही. युरोपिअन संघातील सर्व देश, स्वीत्झरलँड, ऑस्ट्रेलिया, कॅनडा, जपान, कोरिया, मेक्सिको व सिंगापूर या देशांनी सर्वकष रेझोल्युशन यंत्रणा उभारली आहे. भारतात नुकत्याच कार्यान्वित झालेल्या नादारी व दिवाळखोरी नियमावलीत (Insolvency and Bankruptcy Code) आर्थिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या संस्थांचा समावेश नाही. ही नियमावली केंद्र सरकारने त्यासाठी वेगळा आदेश काढल्याशिवाय आर्थिक क्षेत्रातील उद्योगांना लागू होत नाही.आजारी बँकांना आर्थिक अरिष्टातून बाहेर काढण्यासाठी भारत सरकार 'फायनान्शियल रिझोल्युशन अँण्ड डिपॉझिट इन्शुरन्स बिल २०१७' आणण्याच्या तयारीत आहे.

२०११ ते २०१३ या काळात न्यायमूर्ती बी. एन. श्रीकृष्ण यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या आर्थिक क्षेत्र वैधानिक सुधारणा आयोगाने बँकिंग क्षेत्रातील अर्थीक संकटावर मात करण्यासाठी रिझोल्यूशन कॉर्पोरेशनच्या स्थापनेची शिफारस केली होती. अर्थ खात्याने एप्रिल २०१४ मध्ये रिझोल्यूशन कॉर्पोरेशनच्या स्थापनेसाठी एम. दामोदरन यांच्या अध्यक्षतेखाली एक कृती गट स्थापन केला.मार्च २०१६

मध्ये भारत सरकारच्या वित्त मंत्रालयातील आर्थिक व्यवहार विभागाचे सचिव अजय त्यागी यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नियुक्त करून 'फायनान्शियल रिझोल्युशन अँण्ड डिपॉझिट इन्शुरन्स बिल २०१७'चा मसुदा तयार केला. या विधेयकाला केंद्र सरकारने जून २०१७ मध्ये मंजुरी देऊन ऑगस्ट २०१७ मध्ये संसदेमध्ये सादर केले.या विधेयकामधील कलम ५२ मध्ये जी तरतूद आहे त्यालाच ***बेल इन*** असे म्हटले गेले आहे.

हे विधेयक आर्थिक क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या बँका, विमा कंपन्या, रोखे बाजार कंपन्या, निवृत्तीवेतन कंपन्या या सर्वांना लागू होणार आहे. कोणत्याही उद्योगात थकबाकीचे प्रमाण भरमसाट वाढले तर त्याचा परिणाम त्या उद्योगाच्या नफ्यावर तर होतोच, शिवाय भांडवल, गंगाजळी संपून उद्योग पुढे चालू ठेवणे कठीण होते. बँकांची स्थिती सध्या अशीच आहे. त्यामुळे नव्याने निधी उभारणे, देणी देणे, प्रलंबित ठेवणे किंवा काहीच शक्य नसेल तर दिवाळे काढणे या परिस्थितीवर किंवा परिस्थितीतून मार्ग काढण्यासाठी केंद्रसरकारला 'एफ.आर.डी.आय.' कायदा (वित्तीय समाधान व ठेव विमा विधेयक/आनिठेव विधेयक) संमत करून घ्यायचा आहे.या विधेयकाअंतर्गत रिझोल्युशन महामंडळ स्थापन करण्याची तरतूद आहे.

आर्थिक क्षेत्रातील उद्योगांचे (बँकांसह अन्यही) त्यांना ग्रासलेल्या समस्यांच्या तीव्रतेनुसार पाच प्रकारांत वर्गीकरण करण्यात आले आहे. ते प्रकार असे - कमी, मध्यम, बऱ्यापैकी, दोलायमान व अत्यवस्थ. पहिल्या तीन प्रकारच्या धोकापातळी गाठलेल्या संस्थांच्या पुनरुज्जीवनासाठी करावयाच्या उपाययोजनेत प्रस्तावित रिझोल्युशन महामंडळाची काही भूमिका असणार नाही. चौथी धोकापातळी गाठल्यावर नियामक संस्था (जसे आर.बी.आय./सेबी.आय.आर.डी.ए.) व रिझोल्युशन महामंडळ या दोघांनी मिळून कृती करायची आहे, तर धोक्याची अंतिम पातळी गाठलेल्या संस्थांचे पुनरुज्जीवन गुंडाळण्याच्या प्रक्रियेत 'बेल इन' तरतुदींचा उल्लेख आहे.

या विधेयकातील कलम ५२ मध्ये 'बेल इन'ची तरतूद आहे.या तरतुदीनुसार ***आर्थिक दृष्ट्या डबघाईस आलेली बँक ठेवीदारांची देणी देण्यास नकार देऊ शकते. ठेवीदार हे बँकेचे विनातारण धनको असतात. त्यांनी बँकेकडे ठेवी ठेवताना कुठलेही तारण घेतलेले नसते. तारण धनकोंना देऊन काही रक्कम उरलीच तर त्यातून विनातारण धनकोंचे (ठेवीदार)दावे मिटविले जातील.त्याचबरोबर बँका एका ठेवीचे दुसऱ्या ठेवीत, तसेच अशा ठेवींच्या मूळ अटी व शर्तीत बदल करू शकतील. बचत खात्यावरील रक्कम मुदत ठेवीत रुपांतरित केली जाऊ शकेल. मुदतबंद ठेवीचा कालावधी वाढविला जाऊ शकतो. आधी कबूल केलेल्या व्याजाच्या दरात बदल होऊ शकतो. त्याऐवजी दुसऱ्या दीर्घ मुदतीच्या ठेवी दिल्या जाऊ शकतात. संबधित ठेवीदारास त्यावर आक्षेप घेता येणार नाही.*** उदा.एखाद्या व्यक्तीचे रु.१० लाख बँकेमध्ये तीन वर्षे मुदतीसाठी ठेवीमध्ये आहेत,समजा बँक आर्थिक अडचणीत आली तर महामंडळ 'बेल इन' च्या उपाययोजनेनुसार मुदत ठेव रक्कम २०% किंवा ५०% कमी करून ८ लाख किंवा ५ लाख परत करण्याचे ठरवेल, व्याजाचा दर ६ टक्के असेल तर तो ३ टक्के अथवा १ टक्के अथवा विनाव्याज असा बदल करू शकेल.ठेवीची मुदत वाढवून ५ वर्षे,१० वर्षे अथवा १५ वर्षे सुद्धा करू शकेल, अशा स्वरूपाचे उपाय बेल इन द्वारे करण्याचा अधिकार महामंडळास राहील.थोडक्यात ठेवीदारांना ठेवींची रक्कम आपल्या गरजेच्या वेळी न मिळता बँकेच्या सोयीप्रमाणे मिळेल.

रिझोल्युशन महामंडळ ठेवीदारांच्या ठेवीवर ठराविक रकमेपर्यंत विमाकवच पुरविणार आहे. सध्या बँकांतील ठेवींना १ लाख रुपयांपर्यंतच्या रकमेवर विमा संरक्षण पुरविण्याचे काम ठेवी विमा व पत हमी महामंडळ करीत आहे. प्रस्तावित कायद्यात हे महामंडळ बरखास्त करून त्याची कामे 'रिझोल्युशन' महामंडळाकडे सोपविण्यात येणार आहेत. ह्या'रिझोल्युशन'द्वारे ठेवींना विमा संरक्षण रु.१ लाख अथवा त्याहून जास्त/कमी असेल? याचा या विधेयकात काहीही उल्लेख नाही. प्रस्तुत विधेयकाच्या कलम २१ मध्ये असे म्हटले आहे की, योग्य त्या नियामकाबरोबर सल्लामसलत करून प्रत्येक ठेवीदाराला नुकसानभरपाईपोटी द्यावी लागणारी रक्कम निश्चित करण्यात येईल. याचा अर्थ असा होतो की, नुकसानभरपाईची मिळणारी रक्कम

सध्या मिळणाऱ्या रकमेनुसार सर्वांना सारखी नसून ठेवीदारनिहाय तसेच बँकनिहाय वेगवेगळी असू शकते. एकाच बँकेच्या खातेदारांना वेगवेगळी नुकसानभरपाई सुद्धा मिळू शकते. तसेच अन्य बँकांच्या ठेवीदारांना वेगळी रक्कम मिळू शकते.

थोडक्यात प्रस्तावित विधेयकांमुळे बुडित खात्यात गेलेल्या बँकांना यामुळे दिलासा मिळेल. सरकारी बँका, खासगी बँका आणि विमा कंपन्यांच्या अधिकारांमध्ये मोठी वाढ होईल. बुडणाऱ्या बँकांना थेट खातेधारकांचा पैसा वापरता येईल, खातेधारकांचे त्यांच्या खात्यावर कोणतेही नियंत्रण राहणार नाही. त्याचा थेट फटका ग्राहकांना बसेल.

समारोप :

बेल इन व बेल आउट ये दोन्ही उपाय बँका आर्थिक संकटात सापडल्यानंतर त्यांना त्यामधून बाहेर कसे काढता येईल ह्याविषयी मार्गदर्शन करतात.परंतु बँकावर आर्थिक संकट येऊ नये यासाठी धोरणे ठरविणे गरजेचे आहे.सरकारी बँका कर्जमाफी सारख्या निर्णयामुळे आर्थिक संकटात सापडतात तर खाजगी बँका नियमबाह्य कर्ज दिल्यामुळे आर्थिक संकटात सापडतात हा इतिहास सांगतो.त्यामुळे बँका सतत आर्थिक दृष्ट्या सुदृढ राहतील ह्यासाठी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे.

संदर्भ

1. 'सरकारी बँकांचे भांडवल पुनर्भरणः ठेवीदारांचे काय?' परशुराम पाटील- दैनिक तरुण भारत ०१/११/२०१७.
2. 'बँकेतील ठेवी सुरक्षित आहेत का?' ऋषभ पारख यांचा दैनिक सकाळ ०९/१२/२०१७.
3. 'अर्थव्यवस्थेवर दूरगामी परिणाम करू शकणारे 'एफआरडीआय' विधेयक' **शशांक गुळगुळे- दैनिक** नवप्रभा १५/१२/२०१७ .
4. 'अर्थव्यवस्थेतील : मैलाचा दगड!' लोकसत्ता टीम - दैनिक लोकसत्ता १७/१२/२०१७.
5. आर्थिक संस्था व ठेवीदारांच्या हिताचे रक्षण होणार का? चंद्रशेखर चितळे दैनिक केसरी २८/१२/२०१७.
6. 'तर कायमची 'नोटाबंदी' होणार; मोदी सरकार नवा कायदा आणणार?' लोकसत्ता टीम -दैनिक लोकसत्ता २८/१२/ २०१७.
7. पैसा आणि वित्तीय व्यवस्था –शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर-दूर शिक्षण केंद्र
8. अधीकोषण व वित्तीय बाजारपेठा-प्रा.जे.एफ.पाटील(संपादक) फडके प्रकाशन कोल्हापूर.
9. बँक व्यवसायाची मूलतत्वे-डॉ.सरला चौधरी,सौ.जयश्री सरोदे.वृंदा प्रकाशन जळगाव.
10. Principles & Practices of Banking. Dr.Mahajan Mukund Nirali Publication.

Impact Factor – 6.261
ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019

SPECIAL ISSUE- 81

INDIAN AGRICULTURE : PROBLEMS & PROSPECTUS

Guest Editor :
Dr. C. G. Dighavkar
Principal,
MGV's Loknete Vyankatrao Hiray College,
Panchavati, Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue :
Dr. N. N. Gadhe
Dept. of Economics,
MGV's Loknete Vyankatrao Hiray College,
Panchavati, Nashik [M.S.] INDIA

Chief Editor : Dr. Dhanraj T. Dhangar
MGV'S Arts & Commerce College, Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

This Journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Traditional Agricultural Practices in Tribal Region within Nashik District (MS)	Prof. Vijay Ahire	07
2	Need of Organic Farming	Prof. B. N. Kumbhar	12
3	To Study Credit Issued of District Central Co-Operative Banks in India to Agriculture Sector.	Mr. R. K. Binniwale	17
4	Role of Agriculture in Economic Development	Prof. Deepali Chandramore	20
5	Diversification of Crops in Nashik District: A Spatio Temporal Analysis	Mr. Swapnil Dhatrak & Mr. R. A. Jadhav	24
6	Recent Trends in Onion Marketing Management in India (Nashik District)	Dr. Shivaji Thore	30
7	The Role of RBI in Agricultural	Dr. Bhavini Patel	38
8	Agricultural Marketing in India – Problems & Challenges	Dr. K.T. Khairnar	42
9	A Research Paper on Debt. To Equity Ratio (On The Basis of Total Debt) of the Selected Tea Companies in India	Dr. Jignesh Vaghela & Prin. Dr. K.N.Chavda	46
10	Agriculture Finance : Need and Sources	Sandip Ghegadmal	54
11	Need of Organic Farming in India	Dr. Sunil Ghuge	58
12	Farm Mechanisation in India	Dr. Sanjay Dhanwate & Dr. Ganesh Kad	63
13	Problems of Agriculture Laboure	Dr. Suresh Magare	70
14	Alteration of Underground Water Sources & Area under Cultivation in Nashik District of Maharashtra A Geographical Study: 1990-91 To 2010-11	Machhindra Mule	72
15	Agricultural Land –Use and Major Crop Production Detection in Nashik District of Maharashtra : A Geographical Study	Ganesh Mungase	82
16	Economics of Strawberry Cultivation and Marketing: A Study of SurganaTehsil	Dr. Narayan Gadhe	88
17	Agri-preneurship	Prof. Uday Teke	93
18	Agro-Tourism in Maharashtra	Prof. Santosh Bharute	96
19	Challenges To Food Security In India	Prof . Ramdas Tuplondhe	102
20	Impact of Global Warming on Agriculture	Mr. Jagadish Wetal	106
21	A Geographical Study of Agri-Tourism Potential and Tourist Satisfaction in Igatpuri Region, Nashik District	Dr. R. V. Patil	110
22	Geographical Study of Trend in Area, Production and Productivity of Major Crops in Ahmednagar District	Dr. P.Y. Vyalij & Mrs. Kavita Ghate	115
23	A Case Study: Ecotourism Potential of Bhramagir Hill Trimbakeshwar Nashik	Mr. Gautam Kolte	122
24	The Temporal Analysis of Area, Production and Productivity of Major Crops in Nashik District	Dr. R. S. Deore & Mr. Pradip Date	127
25	Study of Crop Production, Cultivation Area Andrainfall in Dhule District (M.S.) (2005 To 2017)	R. P. Chavan, Dr. P. Y. Magare	133
26	Organic Farming: Need and opportunity for Sustainable Agriculture	Dr. Dinkar Bhadane	139
27	The Change of Commercial Cropping Pattern in Nashik District: A Case Study of Sugarcane Farming.	Prof. Ganesh Gangurde, Prof. Somnath Arote	143

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 81- Indian Agriculture : Problems and Prospectus
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

Agripreneurship

Prof.Uday K.Teke
M.Com.SET.NET
Assistant Professor
Department of Commerce
M.S.G.Arts,Science and Commerce College.Malegaon Camp

One way to uplifts and modernize the country's agriculture sector is through agripreneurship. Agripreneurship is wider in scope than agribusiness.

Before discussing further it is necessary to distinguish the difference between a farmer, farm manager and agripreneneur. A farmer is a person who cultivating land, a farm manager is a person who oversees farm operations, and an agripreneur is a person who finds opportunities to make the most of agricultural output. Most of agricultural output means thinking of how to convert raw agriculture produce into products that have higher value-added. For this purpose person is capable in tapping into innovation and markets.

When agripreneurs are able to utilize business processes and resources to convert agricultural commodities into higher-margin products, they can compete even in the export market also.

A simple term for this is agro-processing, and if the export markets are successfully tapped, this can stimulate even greater farm production, thus bringing more income to agripreneurs and even farmers who work together with them.

Improved purchasing power of agripreneurs and farmers make them a viable consumer market base. Increasing production is not enough, it is necessary to inculcate the spirit of entrepreneurship among farmers,it has the potential to contribute to a range of social and economic developments such as employment generation, income generation, poverty reduction and improvements in nutrition, health and overall food security in the national economy.

While agripreneurship can start with businessmen investing in the agriculture sector, particularly in value-adding, the farmers themselves should be encouraged to become agripreneurs.

At present, most of the country's farmers are engaged in producing traditional crops like rice,wheat,corn etc. that are mostly sold to traders who end up making more money. Most of the country's farmers are also fragmented or not organized, making them vulnerable to exploitation by traders.

So how do we encourage our farmers to become agripreneurs, especially in high-value agriculture?

If a farm can be considered a firm, and the farmer the owner, then certainly the farmer must be equipped with entrepreneurial skills to manage the farm profitably and to surmount the challenges faced by the agricultural sector.

Government and non-government organizations (NGOs) can also provide the training for farmers to become entrepreneurs, and that is no easy task because they need to be taught the basics of business management and accounting, among others. State colleges and universities (SCUs) and the regional offices of the Department of Agriculture (DA) can also cooperate in training farmers to become entrepreneurs. Big companies that source semi-processed products from products can also train farmers to become agripreneurs.

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 81- Indian Agriculture : Problems and Prospectus
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

In transforming farmers into agripreneurs, the Inclusive Market-Oriented Development (IMOD) framework with a value chain approach be adopted. If farmers are assured of markets for raw and processed products, especially for export, they can be encouraged to organize and invest in agro-processing facilities, borrow from banks and cooperatives and try innovative approaches to production like block farming.

Once farmers realize that processed products have higher value-added, they can innovate or develop more products from raw farm produce, and even plant other crops that can be processed into more finished products. This is called innovation.

The block farming approach can also make production more efficient because this will allow farmers to organize into smaller groups and pool their resources to adopt mechanization and other farming technologies. And through that they earn more. That is inclusiveness!
Organized farmers who get better incomes can also adopt measures to make their farms more resilient to the effects of climate change. This can range from planting cash crops that help check soil erosion and act as windbreakers for smaller and more vulnerable crops, to investing in facilities like small water impounding systems so water is still available during the dry season. That is resiliency!

Since the youth are more receptive to adopting and even experimenting on various technologies, they can be more innovative than those who have been into farming for many years.

The youth are also very familiar in Information and Communication Technology (ICT) that they can easily apply in their quest to become agripreneurs.

The youth taking the lead in value-adding and farmers providing the raw materials using efficient farming practices is also an excellent strategy in jump starting agripreneurship in the countryside.

This type of partnership between farmers who still are hesitant to go into value-adding and the youth who are eager to start their own businesses in agro-processing can be facilitated by the DA, NGOs, SCUs and local government units.

Possible areas of entrepreneurship development in agriculture :

Nowadays, Easy access to technology, emergence of micro financing, liberalized government rules, awareness and training programmes on agri and allied sectors and finally changing mindset of the highly qualified people to go for self employment in the field of agriculture have contributed significantly in enhancing the potentiality for agripreneuership in India (Bairwa *et al.*, 2014). Agriculture have several areas of entrepreneurship which include the activities like, Dairying, Sericulture, Goat rearing, Rabbit rearing, Floriculture, Fisheries, Shrimp Farming, Sheep rearing, vegetable cultivation, nursery farming, farm forestry(Pandey, 2013). The possible areas of entrepreneurship in agriculture are:-

1- Agro produce processing units – There units do not manufacture any new product. They merely process the agriculture produce e.g. Rice mills, Dal mills, decorticating mills etc.

2- Agro Produce manufacturing units – These units produce entirely new products based on the agricultural produce as the main raw material. E.g.-Sugar factories, Bakery, Straw board units etc.

3- Agro-inputs manufacturing units – These units produce goods either for mechanization of agriculture on for increasing manufacturing plants, e.g.-Fertilizer production units food processing units, agricultural implements etc.

4- Agro service centers –These include the workshops and service centre for repairing and serving the agricultural implement used in agriculture.

5- Miscellaneous areas – besides the above mentioned areas, the following areas may prove to be encouraging to establish agri enterprises such as setting up of Apiaries,feed processing units, seed processing units, mushroom production units, commercial vermin-compose units, goat rearing farmers club, organic vegetable and fruits retail outlet, bamboo plantation and jatropha cultivation.

Conclusion :

Agripreneurship is the need of hours to make agriculture a more attractive and profitable venture. It is clear that there is a great scope for entrepreneurship in agriculture and this potentiality can be tapped only by effective management of agri elements such as – soil, seed, water and market needs. An individual with risk bearing capacity and a quest for latest knowledge in agriculture sector can prove to be a right agripreneurs. The agriculture sector has a large potential to contribute to the national income while at the same time providing direct employment and income to the numerically larger and vulnerable section of the society. Agripreneurship is not only an opportunity but also a necessity for improving the production and profitability in agriculture and allied sector.

Reference:-

1. Dollinger, M. J. (2003) Entrepreneurship – Strategies and Resources. Pearson International Edition, New Jersey.
2. Drucker, P. (1985), Innovation and Entrepreneurship. Harper and Row, New York. Eenhoorn, H. www.worlconnectors.nl (www.fao.org.spfs).
3. Global Agrisystem (2010) Evaluation Study of Agriclinics and agribusiness centre Scheme, Global Agrisystem Private Limited, New Delhi.
4. Gray, C. (2002) Entrepreneurship, Resistance to change and Growth in Small Firms. Journal of Small Business and Enterprise Development,
5. Singh, A. P. (2013) Strategies for Developing Agripreneurship among Farming Community in Uttar Pradesh, India, Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal, 3(11) 1- 12.
6. Mittal, Ramesh (2009) Entrepreneurship Development through Agripreneurship in India: Crossing the Boundaries with Agri-Export Zones (AEZ), A Paper presentation in ICARD at Banaras Hindu University, Varanasi – 221005.
7. Pandey, Geeta (2013) Agripreneurship Education and Development: Need of the Day, Asian Resonance, 2(4)155 – 157.

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143
INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019 SPECIAL ISSUE- 142

Recent Trends in Language, Literature, Social Science & Commerce

Guest Editor :
Dr. Subhash Nikam
Principal,
Mahatma Gandhi Vidyamandir's
Karmaveer Bhausaheb Hiray Arts,
Science & Commerce College,
Nimgaon, Tal. Malegaon,
Dist. Nashik [M.S.] India

Executive Editor of the issue :
Dr. Arun Patil
Dr. Kalyan Kokane

Chief Editor :
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

RESEARCH JOURNEY

This Journal is Indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 142- Recent Trends in Language, Literature, Social Science & Commerce
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	The Impact of Mall, Call and Tall in Teaching of English Language and Literature in Rural Areas	Dr. Umesh Patil	03
2	New and Effective Trends and Techniques Used for Teaching and Learning English Language	Dr. Deepak Chaudhari	06
3	Eco-Cultural Criticism in Literary Study: A General Perspective	Ms. Deepanjali Borse	08
4	A Study of Element of Love and Beauty in the Poems of Dr. Vaibhav Sabnis	Deepak Deore	11
5	Soliloquies and Asides in Mahesh Dattani's Stage Plays	Hemantkumar Patil	14
6	The Role of Recent Trends in Shaping Modern English Literature	Mr. Kamalakar Gaikwad	20
7	Postmodern Sensibilities in K. D. Singh's Ghazals	Prof. Mukund Bhandari	26
8	State Level Seminar Innovative Trends in English Language Teaching	Prof. Sarbjit Cheema	29
9	New Wave in Dalit Literature Reflected in Narendra Jadhav's Outcaste : A Memoir	Dr. Sidhartha Sawant	32
10	Trends in India's Population Growth Challenges & Opportunities	Prakash Kumar	36
11	Business Research	Prof. Uday Teke	40
12	Emerging Trends in English Literature : Post 1950	Swapnil Alhat	43
13	The Necessity of Incorporating Culture in to a Foreign Language Classroom	Dr. Vrushali Desai	47
14	संस्कृति एवं परपरा : संकल्पना एवं स्वरूप	प्रा.बाबासाहेब शेंडगे	50
15	मुक्तककार डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल	प्रा. राजाराम शेवाळे	56
16	आधुनिक नारी और सामाजिक चुनौतीयाँ	प्रा. आर. एन. वाकळे	59
17	जनसंचार माध्यमो में हिंदी भाषा की स्थिती	प्रा. कैलास बच्छाव	61
18	जागतिकीकरण : मराठी भाषा आणि साहित्य	डॉ. अरुण पाटील	64
19	साहित्यातील एक नवा रुपबंध : अलक	डॉ.प्रमोद आंबेकर	68
20	मराठी साहित्यातील नवे प्रवाह	डॉ. सपना सोनवणे	74
21	भारतातील महिला साक्षमीकरण	ज्योत्स्ना गायकवाड	78
22	इतिहास लेखनाविषयीचा सवाल्टर्न दृष्टीकोन	प्रा.जे.डी.पगार	81
23	भारतीय बँक व्यवसायातील आधुनिक तंत्रज्ञान	देवानंद मंडधरे	84
24	वर्तनवाद : राज्यशास्त्र विषयातील एक नवक्रांती	प्रा. एन.ए. पाटील	90

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 142- Recent Trends in Language, Literature, Social Science & Commerce
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

Business Research

Prof. Uday K.Teke
M.Com.SET.NET
Assistant Professor
Department of Commerce
Maharaja Sayajirao Gaikwad College, Malegaon Camp.

Business research is a field of practical study in which a company obtains data and analyses it in order to better management of the company. Business research includes collection of information about financial data, consumer feedback, product research and competitive analysis. Business research enables executives and managers to better understand their company, position holds in the financial as well as goods market and how to improve that position.

Business research involves establishing objectives and gathering relevant information to obtain the answer to a various business issue. Business research conduct to find out answers about business-related question, such as what is the target market of product? Who is your customer? Why customer purchases your product? What are the expectations of customers? Business research can also be used to solve a business-related problem, such as determining how to decrease the amount of excess inventory on hand, how to cover losses, how to handle customers' expectations. Adequate planning and information-gathering are essential to derive results for business.

Definition

Business research is a process of acquiring detailed information of all the areas of business and using such information in maximizing the sales and profit of the business. Such a study helps companies determine which product/service is most profitable or in demand. In simple words, it can be stated as acquisition of information or knowledge for professional or commercial purpose to determine opportunities and goals for a business.

Research on aspects related to business, such as target customer, marketplace, trends, production processes, and financial practices, this can help predict trends, project sales, spot opportunities, and avoid potential problems. Different types of business research will help how to maximize sales, customer satisfaction and profits.

Research is essential to collect facts and statistics about a company's customers, employees and competitors. On the basis of these numbers, companies are able to make better managerial decisions. The collected statistics are organized into reports and the management team uses them to take action. A good research mechanism is essential, irrespective of the size of the company and its client base. Research is imperative for staying competitive in the market.

Importance of Research in Business

Businesses conduct research for many reasons, such as gathering crucial information about consumers and business customers. Thekey function of management is take decisions and without help of the research and analysis of present situation and future forecasting, decisions may not be effective. So research helps to take right decisions. Based on research, management can make intelligent and well informed decisions.

Business research can help to determine what potential customers want, which can guide business towards development of better products and services. It can keep abreast of what are

competitors is doing and help to spot marketplace and industry trends. Research provides data to analyse how various departments of business are performing, and then compare their performance against projections.

1.Testing of new products- Business research tests the possible success of fresh products. Businesses need to know what kinds of services and products consumers want before they produce them. Research will reduce risk. Research can help design a new product or service, figuring out what is needed and ensure that the development of a product is highly targeted towards demand.

2.Guaranteeing adequate distribution- Businesses can also use research to guarantee sufficient distribution of their products. For instance, a consumer products' company might want to speak with merchants about the various brands they offer. The outcomes of the business research can help managers decide where they need to increase their product distribution.

3.In-house research is required for professional and self-development of the workers through training and mentoring. Organisational research and analysis would also be needed for assessment of performance management, process reengineering, departmental assessment and well-being of staff members.

4. Undertaking research can help a company avoid future failure- Carrying out research can also help a business determine whether now is the right time to expand into another town or whether it needs to apply for a new loan. It may also help a small business decide if a process should be altered or if more needs to be done to meet the requirements of the customer base.

5. Studying the competition- Businesses frequently make use of research to study key rivals in their markets. Businesses will often begin with secondary research information or information which is currently accessible. Research is important for any organization to remain competitive in the market. The top function of research is to supply a business with an outlet to correctly determine its customers. With the help of surveys, an organization can analyse the preferences of its target consumers. Furthermore, these studies could also provide a business the chance to examine its competitors in the industry and analyse and emulate key strategies which could help in its operations.

6. It can also help in the recruitment of employees-Through proper research that human resource managers are able to determine and recruit qualified manpower. Recruitment of workers with the right skills and attitudes aids the company to improve its productivity levels. Research for the right staff members can be done via the internet, consultancy firms and institutions of higher learning.

7. A proper knowledge of the employees and healthy conversation would be important factors for a manager to boost performance of the individuals in the team. A good approach, winning attitude and behaviour of the manager with proper systems set up would certainly call for sound research to understand and improve the system.

8. A business is able to make knowledgeable decisions- In the research process, the company is able to obtain information about key business areas, analyse it, develop a strategy and distribute business information. Reports, provided to the top management, often include

information on consumer and employee preferences and all the available routes for sales, marketing, finance and production. Management uses this information to decide the best strategy. Research is a prerequisite at all stages and phases of business operations. Initial research is required to gauge whether getting into the given type of business would be profitable and whether there is demand for the proposed product.

Conclusion

Global business is a combination of amazing opportunities and extraordinary challenges. In order to understand the dynamism of businesses and to exploit opportunities, organizations need access to current, accurate, and actionable inputs and knowledge for strategic decision making this requires research. In a modern world business research is a key part of any development plan or success plan. For this purpose research culture is necessary, there are a large number of educational institutions arising to meet these demands. Businesses also conduct in house business research. Research on customers, research on market segments, industries and competitive companies enables business to stand in dynamic market.

References:-

1. www.Bizfluent.com/info.
2. https://www.utwente.nl/en/bms.
3. www.streetdirectory.com.
4. http://smallbusiness.chron.com
5. Principals of Marketing -Philip Kotlar and Gary Aramstrong
6. Marketing Management-Dr.K.Karuna.
7. Research Methodology-Methods & Techniques- C. R. Kothari (2008)
8. Research Methods- Ram Ahuja
9. संशोधनपद्धतीशास्त्र-डॉ.प्रदीपआगलावे